

Megjelenik
1 évfolyam 12 íven,
egyes szám a hónap 1-én.
Előfizetési díja:
1 forint.

IRODALMI SZEMLE.

Hirdetések
kétszer hasábozott
petitsoronként
6 krajezárral
számíttatnak.

KIADÓ ÉS SZERKESZTŐ:

LUGA LÁSZLÓ.

Eger. II. évfolyam.

7. szám.

Julius 1-én, 1877.

Tájékozás

az akademia f. évi május 27-iki közülésén mondott elnöki beszéd alkalmából.

„Más korszak volt az, midőn esekély erővel, alkalmas eszközök nélkül, számos akadályokkal küzdve, — erköles és lángész nagyokat teremtettek.“

(Lónyay M. gr. akad. megnyitó beszéde.)

Több, mint kétezeréves Menenius Agrippának azon meséje, mely szerint az ember, ha a test tagjai a táplálásra szükséges szolgálatokat egymásnak kölcsönösen felmondják, az innen származó állapotnak kimaradhatatlanul áldozatul esik.

De nemesak a táplálék elvonása, hanem annak silánysága, roszasága is előidézhetheti a halált. A különbség csak az, hogy ott gyorsan, mintegy rohamosan következik az be; míg itt csak lassan, huzamosan s mintegy lépésenkint jön közelebb a szerint, amint a tápláló erő fogyásával az egyes szervek mindinkább elyengülnek, működésre alkalmatlanokká s végül az élet megszüntetőivé válnak. És ezt nemcsak egyesek-, hanem egész nemzetekről egyképen elmondhatjuk. Sőt, hogy tovább menjünk, ugyanezt kell mondanunk az ember szellemi életére vonatkozólag is.

Ki nem tudja, hogy gyermekek, kiknek lelke a család, az iskola, az élet által a vallás és erköles, a tudomány és művészet nemes táplálékához jutott: nagy és fönkelt-jellemű, önmagukkal lehetőleg elégedett, Istent szerető, hazájokat s embertársaikat boldogító férfiakká váltak; ellenben azok, kiknek belvilágát már zsenge korokban a haszonban gyökerező jó, a föltétlenül nem törődő igaz, az érzéki élvezést czélul valló szép eszméivel tölték meg; rendszeren önmagukkal meghasonolva, mint a mételyes levegő, mind hazájok-, mind embertársaiknak átkát, veszedelmét okozták?

A történelem azt tanítja, hogy ez mindig így volt. Ugyanazon történelem útmutatása nyomán azonban lehetetlen meg nem döbbernünk azon különbségnek megismerésénél, hogy míg a multban amaz rendes, általános s az utóbbi csak kivételes, szórványos tünemény volt; napjainkban megfordítva áll a dolog. „Korunk egyik félszegsége. — mondja Nisard — hogy megveti a hagyományt, és hogy benne mindenki minden dolognak, társadalomnak, vallásnak és művészetnek kutfejevé és irányadó-jává te-

szi magát.“ (Tanulmányok a Renaissance és Reformáció korából. 116. l.)

És mégis bármily megdöböntőnek találjuk e tüneményt, csak természetesnek kell azt tartanunk; mert amilyen a táplálék, melylyel a szellemet neveljük, olyan lesz maga az emberi szellem is. Hatás és erő, következmény és előzmény, okozat és ok szoros összefüggésben vannak egymással. Eldobjuk a követ és azt akarjuk, hogy az esés be ne következzen; kioltjuk a viláosságot és azt kívánjuk, hogy a sötétség el ne terjedjen; betömjük a forrást és azt várjuk, hogy a víz el ne apadjon; elvetjük a szelet és azt ohajtjuk, hogy vihar ne támadjon! Nem annyi-e ez, mint azt kívánni a víztől, hogy éleszsze a tüzet, a farkastól, hogy őrizze a bárányt, az erénytől, hogy szolgálja a bünt?

Igy vagyunk az emberrel is. Azt hirdetjük, hogy az ember független lény; és még is követeljük, hogy vesse magát alája a tekintélynek, a törvénynek. Azt hangoztatjuk, hogy a fölvilágosult ember ismertető jele: függetleníteni a szellemi-, erkölesi életet a keresztény vallás befolyásától, kitudni a tudományból, művészetből s a gyakorlati életből az abszolút igazat, szépet és jót vagyis az istenit, azaz. más szóval kitagadni Istent a család-, az iskola-, az állam- és a társadalomból; de azért teljes joggal megvárhatni véljük, hogy egyesek, családok és nemzetek boldoguljanak! Az a Nisard is, ki maga is nemegyszer vegyült a kereszténységet ostromlók táborába, összeressen e gondolatnál. „Változtassuk meg — úgymond — az idöket, vonjuk el a vallásos eszméket, a keresztény ember kötelességét önmaga és Isten iránt, dobjuk az embert... kísértések közé, a maga szabta erkölesi törvényen kívül minden egyéb fők nélkül: és nem borzadunk-e el... attól, hogy hova jut a vallást eldobó ember szabadsága?“ (U. o. 170.)

Szomorító, de igaz, hogy ugyanezt kell mondanunk saját viszonyainkról is; mert fájdalom! a szilárd erkölesi alapot, melyen nemzetünk állott, elhagytuk; hangzatos jelszavakért, melyek a történelmi hagyományok megbízhatóságát nem pótolhatják, a modern elméletek ingatag terére

léptünk. úgy hogy „A közszellem és köz-
erköles változott, más indokok vezér-
lik az embereket, más tekintetek a
pártokat.“ (L. Lónyay M. id. besz.)

A baj, a veszély tagadhatatlanul megvan.
Az emiatti félelem és búsongás kiérezhető min-
den tekintélyesebb hazánkfia nyilatkozataiból. (L.
a többi között Horváth B.-nak Mikó I. gr. fölött
nemrég tartott emlékbeszédét.)

Csak az a kérdés: panaszkodás vagy inkább
bánkodás illik-e jobban a m. t. Akademia elnö-
kének szájába?

Hogy e kérdésre megfélelhessünk, nem mel-
lőzhetjük amaz önkényt fölmerülő kérdést: mi
feladat vár nálunk az akademiára? A művelődés
előmozdítása. Igaz, hogy „a honi nyelv ki-
művelésére“ állított az fel eredetileg, de nem
foglalja-e már ez is magában a művelődés elő-
mozdítását? Mindenki tudja, hogy csak az a nyelv
érdemli meg a „művelt“ nevezetet, melyen va-
lamily nemzet szellemi-, erkölesi súlya, gondolat-,
érzelemléte a legkülönbözőbb irányú, de kitűnő
irodalmi termények útján kifejezésre jut. De ha
még valaki kétkednék a fönnebb mondottak igaz-
ságán, az alapszabályoknak többszöri s nevezete-
sen 1869. évi módosítása után, amidőn az aka-
demia ez irányu célja nyíltan megjelöltetett, nem
lehet kétség.

Görögön legkitűnőbb embereinek tanácsa:
az areopag, azon nehéz de magasztos feladattal
birt, hogy az állam szellemi, különösen erkölesi
állapota fölött őrkdjék, azt a szükségnek megfe-
lelő intézkedések által emelje, a fenyegető rom-
lás kóranagától óvja. Ily areopag dicső szerepe
jutott a mi akademiánk is, az által, hogy azon
nemes feladatot tűzte maga elé, miszerint mind
az általa kiadandó művekkel, mind az irodalomra
gyakorlandó befolyásával azon lesz, hogy a nem-
zet egyrészt egészséges szellemi táplálékkal lát-
tassék el; másrészt a ferdeirányu, vallását, er-
kölesiségét, nemzeti jellemét, szóval a keresztény
és nemzeti erények alapját nyíltan vagy alattom-
ban megtámadó, egyenesen vagy nem-egyenesen
veszélyeztető irányoktól, elvektől, művektől meg-
óvassék.

Teszi-e ezt az akademia? Minthogy az aka-
demia által kifejtendő működés kül- és belterje,
iránya és módja leginkább és főleg a tagokká
megválasztott férfiak misége- és minőségétől függ,
vessünk ezekre egy futó pillantatot.

Mit észlelhetni akár a külföldi, akár a hazai
tagok megválasztásánál? Szándékosan hallgatjuk
el a neveket; mert nem szítani, hanem elmél-
kedésre anyagot nyújtani s ekkép a javítás útját
egyengetni tűztük ki célul magunk elé.

„A virágzó irodalmak rendesen a
jó és termékeny nemzeti irodalmi is-
kola növényei“ — mondja Ipolyi. (L. Em-
lékbeszéd Czinar Mór fölött, 5. l.) És vannak-e
nálunk komolyan számbavehető irodalmi iskolák?

Vannak úgy nevezett clique-ek, cotteriák, melyek
nem annyira a tudomány és művelődés előmoz-
dításán, mint inkább egyéni — és sokszor elég
önző és alacsony — érdekeik kielégítésén dol-
goznak, s melyek épen azért mindazokat, kik út-
jokban állanak, eszközválogatás nélkül eltávolítani
vagy tevékenységökben megbénítani törekednek.
Hogy e cotteriák egymás fölé kerekedni igyekez-
nek s hogy az ekkép hatalomra vergődött czim-
bora-társaság juttatja be tagjait az akademiába is,
s hogy itt azután az említett cotteriák kövér ta-
lajra akadva, szintén buja tenyészésnek indulnak;
azt a dolog természete s a tények logikája ma-
gyarázza meg. Hogy a fönnebb mondottak után
a tudományosság, vallási elfogulatlanság örve alatt
a phraseologia-dús szédelgés, a nagy hangu libe-
ralismus, a felekezeti elfogultság, a kevés számú,
de munkás tudósok, a szerény, de a nemzet fen-
maradása-, előhaladásán lelkiismeretesen dolgozó
tudomány képviselői, a hallgatagabb-természetű
de a „hon derületé“-n annál serényebben
buzgó kath. tudósok ellen fűzi legtöbbször rít já-
tékát: a folyton fölmerülő tények sorában nyer
bebizonyítást. Csak a legújabb választás lefolyá-
sára hivatkozunk. Emelőleg jótékonyan hatott a
közönségre hallani az ünnepélyes nyilatkozatot,
miszerint „az akademia a feltűnt tehet-
ségeket igyekszik körében egyesíteni.
— az érdem talál elismerést“ (L. Ló-
nyay gr. id. besz.); és hogyan igazolták e nyi-
latkozatot a tények? Úgy, hogy nemesak a ka-
tholikus vagy úgy nevezett ultramontán sajtó, ha-
nem — Szász Károly kifejezése szerint — „a
komoly s felekezeti tekintetben elfo-
gulatlan lapok is“ azt a vádat emelték az
akademia ellen, miszerint az akademiába beju-
tásnak legbiztosabb módja kálvinistának
lenni (L. Szász K. felszólalását az „Ellenőr“-
ben.); úgy, hogy még a legtöbbször rontó áram-
lattal uszó irodalmi képviselők is ilyen szavakra
fakadtak:

„A nemzet áldoz, követi
A legnagyobb magyart;
A tudománynak pálotát
Fényest, méltóat ad,
Hogy ott legyen a part.
De hajh! E házba már csak egy
Érdem lehet belépti jegy:
Vastag legyen nyakad,
És kálomista légy,
És ne szégyeld magad!

(T. L. „Kálomista himnus.“)

És nehogy valaki azt gondolja, mintha a mi
tollunkat is „felekezeti tekintet“ vezetné,
vagy hogy épen csak az ez évi akademiai választá-
sokat érheti ily kifogás, következőleg az „ul-
tramontán sajtó“-nak az előző évek akad.
választásaira tett észrevételei minden alap nél-
kül szükölködtek; ugyanazon forrásból merítünk,
mondván:

S ez évről-évre így megyen.
A hörség és vakond
Túr föld alatt, s az ágakon
Dalol a gimpli biztatón
S áment mindenre mond.
Hiába vetsz nemes magot.
Mindig csak ők aratnak ott,
S neked szalma marad.
Légy kálomista hát fiam
Es ne szégyeld magad!" (u. az.)

Ha már tekintetbe vesszük ez üzelemszerű eljárást, melynél fogva leginkább oly férfiak választatnak akademiái tagjaik sorába, kik nem annyira a tudománynak, mint inkább saját mellékezeljajaiknak előmozdítását viselik szívükön: lehet-e várnunk, hogy akademiánk főnnemlített magasztos feladatának kellőleg megfeleljen? S ha látjuk, hogy a külföldiek közül is irányatosan éppen azok választatnak meg akademiánk tagjaivá, kik a keresztény civilizációról tudni sem akarva a „független,” jobban mondva, hitetlen tudomány zászlóvivőiként szerepelnek: tisztában lehetünk akademiánk tagjaira nézve.

De ha így áll a dolog, megfelelhet-e akademiánk kellőleg azon magas hivatásnak, mely a szó nemes értelmében vett magyar nemzeti művelődés előmozdítását illetőleg rá várakozik? Midőn e kérdésre feleletet adni szándékozunk, nem állítjuk, hogy akademiánk kebelében ne volnának számosan férfiak, kik maguknak a hazai közélet, a tudomány és nemzeti művelődés terén kitűnő érdemeket szereztek s mint ilyenek méltán foglalnak helyet akademiánkban. Nem tépünk mi ki e kitűnő férfiaknak a hazafiúság terén és a tudomány körül szerzett érdemeik koszorújából egy szálacskát sem akkor, midőn nem hallgatjuk el azt, hogy ott, hol az akademia feladatszerű működéséről van szó, az önzőbb de szemesebb, a talán kevesebb tudomány de nagyobb hangu, a felületesebb de népsebb elem érvényesíti akaratát. Mert tudni kell, hogy komolyabb tudósaink, érdemesebb hazánkfiak közül mennél kevesebben dicsekedhetnek az akademián oly állással, honnan az ügyek menetére intéző befolyást gyakorolhatnak; némelyek ugyanis, szerényebb természetűek lévén, az izetlen személyi és elvi támadások kikerülése végett visszavonólnak, a többiek pedig leszavaztatnak. Így fejlett ki akademiánk körén belül bizonyos neme az irodalmi ostracismusként és monopoliumnak. Ily körülmények közt, midőn majdnem önkényüleg, mert ellenőrizetlenül, intézi ama monopolizáló és ostracisáló testület a legfontosabb irodalmi ügyeket: megfelelhet-e kellőleg feladatának?

Ismervén a személyeket, könnyű következtetnünk azoknak cselekvésére. De hadd lássuk e cselekvésnek eredményét: az irodalmi működésirányokat. *Ex fructibus cognosce-tis eos.*

Elfogultság vagy éppen roszakarat kellene

ahoz, ha meg nem akarná valaki ismerni azt a sok jeleset, ami akár értekezések, akár beszédek, akár eredeti vagy fordított művek dolgában akademiánk útján nálunk napvilágot látott. És mégis,

Akademiánk tevékenységéről hű képet akaráván adni, nem mondhatunk egyebet, mint hogy ott eléje tétetik a tudomány az erkölcsnek, a szellem a jellemnek, a helyett hogy követelményül tekintetnek, miszerint csak azon tudósok foglalhatnak ott helyet, kik a szellemet jellemmel párosítva, a szó igaz értelmében valamint maguk mivellett férfiak, úgy a nemzeti miveltség terjesztésére, előmozdítására is hivatászerű képességgel, akarattal bírnak.

Azt szokták mondani, hogy a tudomány kosmopolita. Ez állításnak, ha tekintjük, hogy a tudománynak célja az igaz megvalósítása, melyre személyi, nemzeti különbség nélkül mindenkinek törekednie kell, ellene nem mondhatunk. Azonban valamint abból, hogy jóllehet az étel és ital egyaránt szükséges mindenkinek, nem következik az, hogy ugyanazon enni- és innivalót egyenlő fűszerezés- és elkészítéssel adjuk a magyarnak, mint a németnek, franciának, angolnak sat. éppen így vagyunk a tudományban foglalt igazzal. Valamint amott tekintetbe-vételt követelnek az éghajlat, szokás, vér- és nedvkat sat.; úgy itt alkalmazkodást javálnak az illető nemzet lelki hajlamai, tehetségei, szellemi egyediségét tevő sajátosságai, történelmi hagyományai, szóval a nemzet egész lélekrendszere.

Es kérdjük ezután: eleget tesz-e akademiánk tevékenysége e kívánalomnak? A tudomány terjesztésénél mindig számba veszi-e azt, hogy valamint egyáltalán a szerves lények csak úgy növekedhetnek, fejlődhetnek, ha a táplálásukra szolgáló anyagot magukhoz hasonítják; úgy a külföld tudományelméletei, rendszerei, ha még olyan és annyi igazat tartalmaznak is, nemzeti egyéniségünk művelésére, fejlesztésére csak akkor és úgy szolgálnak, ha nemzetünk geniusához alkalmaztatnak?

Irodalmunk, különösen sajtó-irodalmunk, mely az úgy nevezett közvéleményt képviseli, túlnyomólag idegen elméletek, rendszerek, elvek, vélemények hatása alatt áll. Es akademiánk tagjai bírnak-e elég lelki-bátorsággal a jogos nemzeti elemért e közvéleménnyel kitartóan szembezállni? Nem lehet-e sokszor sokakra alkalmazni Nisard szavait: *mozgékonyabbak lévén a szélnél, nem tudnak ellenlenni a közvélemény kegye nélkül; követik azt, ha változik, nem törődve azzal, ha önmaguknak ellenmondanak, és pedig nem annyira a megváltozásukból húzandó haszonért.* (fájdalom! mint a tapasztalás mutatja, sokszor ezért is) mint ama lehetetlenség miatt, melynél fogva ők magukra maradni

és csupán önmagukért gondolkozni képtelenek.“ (Id. m. 233. l.)

Hogy akademiánk nem irányt adó, hanem vevő álláspontot foglal el a közvéleménnyel szemben: az kitűnik az úgy nevezett székgaláló értekezésekből, vagy nagyobb művekből, melyekben sokszor nemzeti természetünkkel ellenkező elvek, rendszerek fejtegettetnek, magasztatnak, viszonyainkra alkalmazandó panaceaül hirdettetnek, ajánltatnak. Magok az emlékezésedek gyakran nem arra szolgálnak-e, hogy valamely boldogtalan rendszernek, vagy egy, gyakorlati életbe átvitt üdvtelen elmélet képviselőjének dicsőítésére, a nemzet által keservesen megsíratott hibái, botlásai mentegetése-, szépítgetésére szolgáljanak?

Az irodalmunkban uralkodó szanaság, az akad. tagoknak majd mindenikét kitüntető solocismusban nem arra vall-e, hogy itt inkább veszik, mint adják az irányt? Az állami és társadalmi életünkben gyökeret vert zürzavar tisztázásához járulnak-e az akademia tagjai az által, hogy az alkalmazásba vett elvek, tanok hibáira, árnyoldalaira rámutatnának, az által, hogy a náluk látott példa hatása alatt „erőt és tanulságot merítsünk, s irányt mutassunk munkálkodásukból jelen tanulmányaink s a jövő számára“? (Ipolyi, id. em. besz. 5. l.)

A művek, melyek az akademia könyvkiadó bizottsága által napvilágra hozatnak, különösen az idegen irodalmakból átültetett művek, megfelelnek-e a fönt kifejeztük kívánalomnak? E művek, ha a ker. műveltség és tudomány jogos igényeivel összhangzatos mérték szolgál irányadóul kiszemelésekben, s ha a nemzeti szempont — miként az Müller M. felolvasásainál történt — külön észrevételek vagy átdolgozások alakjában érvényesül, tagadhatatlanul sok szellemi haszonnal járnak. De ha megválasztásuknál és irodalmunkba átültetésöknél a ker. műveltség és tudomány elleni törekvés vagy a nemzeti genius rovásával járó modern tanok megszerettetése — mint ez, szándékosan-e vagy nem, a legtöbbször az eset — jut valósuláshoz, valljuk meg, az egyikből-másikból meríthető ismeretgazdagságot nagyon drága áron fizetjük meg. E rovatba kell soroznunk és természetesen e szempontból megítélnünk akademiánk azon eljárását is, melynél fogva a „Természettud. Társulat“-nak évenként juttatni szokott pénzsegély által oly művek kiadását és elterjedését teszi lehetővé, a melyeknek olvasásából vonható értelmi előny elenyészik azon erkölcsi hátrányhoz képest, melyet azok okoznak. Legalább részben, ugyanezt kell mondanunk az akademia aegise alatt megjelenő „Budapesti Szemle“-ről is.

A kitüntetések, jutalmak kiosztása körüli eljárásról nem is szólunk. A dicsekvés, melyet oly fennen hangoztatnak, mintha akademiánkban e

tekintetben „felekezeti tekintet“ nélküli részrehajlatlan igazságosság uralkodnék, kellő és pedig nagyon alacsony értékére szállíttatik le azon tények által, melyek az ellenkezőről adnak csatános bizonyítékot. Csak a legközelebbi akad. közülésre utalunk, hol — nem gyanúsítunk, de alapos okunk van hinni, hogy — a 200 aranyból álló nagy-jutalom csak azért nem adatott ki, mert előterjesztés esetében azzal egy kitűnő katolikus, de az intező férfiaknak nem inye szerinti tudóst kellett volna kitüntetniök.

Nem akarunk tovább részletezni; ennyit is csak azért mondottunk, hogy eszméltessünk, a többi baj fölkeresése után vágyat keltsünk, a további botlásoktól ovjunk s egyáltalán a javulás útjára mutassunk.

Senki sem lehet nagyobb méltánylója akademiánk sokoldalú munkásságának, mint mi. Valódi benső örömmel tölt el bennünket, ha látjuk azt a nagyértékű ismeretkínészet, mely akademiánk különböző szak-bizottságainak kiadványaiban foglaltatik. Nem említve a nyelvtudományi, történelmi, archaeologiai sat. bizottságok tekintélyes munkálatait, a hatkötetes „magyar nyelv szótára“, bármit mondjanak is, maga egy „monumentum aere perennius.“ De, szó ami szó, ott, hol nagy hibák vannak, hallgatni annyit tenne, mint a visszaélést elkövetőkkel egy követ fúni s mi több, a nemzet elleni bűnt jóváhagyni.

Igaz, az akademia is emberi intézmény, következőleg tökéletlenségek merülhetnek fel benne. De az is igaz, hogy az a nemzet választottjait magába fogadó intézmény s mint ilyen a példaadás kötelességét magától el nem odázhatja.

Nemzetünk az életküzelem bajaiban, meg az anyagiság utáni gondokban annyira el van merülve, hogy a szellemi, eszményi iránti fásultság napról-napra nagyobb hódításokat tesz nála; sőt — mint egyik akad. tag panaszkodik — „a mai magyar úgy látszik, magát az imádságot is elfelejti.“ (Hunfalvy P., Bpesti Szemle. 1877. 27. sz. 112. l.)

És ebben, hogy idáig jutottunk, részint per omissionem, részint per commissionem, de nagy része van az akademiának, úgy hogy hazai állapotaink fölött inkább bánkodásra, semmint panaszkodásra van oka.

Midőn akademiánk egyik nagynevű elnöke, Dessewffy Emil egyik beszédében azon nyilatkozatot ejtette, miszerint „az akademia a magyar nemzetiség örökönája“, biztos kézzel mutatta meg az utat, mely akademiánkat feladata magaslatára vezeti. Ő, a nagy államférfi, saspillantással előrelátta, hogy nemzetünket a mai jogtípró nemzetiségi politika mellett nem annyira számmal, melynek a többi nemzetekhez képest nem igen vagyunk bővében, mint műveltséggel lehet megmenteni. De e műveltségnek nem szabad idegennek, kosmopolitának lennie, mely bont és olvaszt; hanem magyarnak, mely össze-

tart és erősít: mindenek fölött pedig kereszténynek, mely míg egyrészt minden műveltségünket megtermékenyítő elemet magában foglal, másrészt mind a kosmopolitizmussal járó szenvtelenség-, mind a nacionalizmust kísérő vérmességtől megóv bennünket.

A liberalizmussal, mely a kereszténységgel szemben nagyrészt mind a kosmopolitizmusnak, mind a nacionalizmusnak árnyoldalait felöleli, a művelődés terén is le kell számolnunk. Csak a kereszténység által áthatott műveltség emelheti akademiánkat feladata színvonalára, így lesz az a magyar nemzetiség örkatónája; mert csak így változtathatja ismét jóra a közszellemet és közérkölesöt, melynek alapja a lelkiismeret. E lelki-

ismeretből tör elé a valódi hazaszeretet tiszta lángja, melynek

„Kihült hamvából a dicső
Görögön újra kél,
Felhossa régi hőseit
E szikra fényinél.“ (Vörösmarty.)

Ilyen hazaszeretet fogja avatni akademiánkat az igazi művelődés templomává, hogy onnan jó- és balszerencse napjaiban egyaránt emelő, erősítő hatást merítsen a honfi. Tudomány egymaga ezt nem eszközölheti: mert „ész és erő, hazafiság által vezéreltetve csodákat művelhet, e nélkül hatása ellankad, sőt tévútra vezethet.“ (Lónyay id. besz.)

E mődi N. Alajos.

Szemle.

Séda Ernő. **Az öngyilkosság,** fejtegetve vallási, bölcsészeti, jogi, történeti, lélektani, erkölcsi és társadalmi szempontokból. A budapesti m. k. tudom. egyetem hittani kara által a Horváth-féle jutalommal koszorúzott pályamű. Budapest. 1877. A „Hunyadi Mátyás“ intézet nyomása. Nagy 8-rét: XI. és 490 l. Ara 2 ft. 50 kr.

Midőn az örök igazság által megállapított erkölcsi rendben zavar áll be a bűn vagyis az által, hogy az ember — ki mindig annak korlátai közt mozogni tartoznék — szabadságával visszaél: akkor azon kell lenniök azoknak, kiket illet, hogy a bűn által megbontott erkölcsi rend ismét helyreállíttassék. Kik által, mi módon és minő eszközök segítségével történjek ez? Jól tudják kik a ker. igazság birtokában vannak. Altalában véve kiki — hatásköréhez képest — nevezett célra közreműködni köteles.

Bizonyos idő óta egy gyakori bűn, az ugynevezett öngyilkosság bűne pusztít a társadalom minden rétegében valóságos erkölcsi pestisként. borzadálylyal töltve el mindenkít, kinek erkölcsi érzete még nem tompult el egészen.

Valamint akkor, midőn a közegészség rendjét valamely ragály zavarja meg, dicséret illeti meg azon tiszteletreméltó férfiakat, kik annak elhárításán fáradoznak: úgy nem kevesebb hálára kötelezik le a kortársakat önmaguk irányában azok, kik bizonyos erkölcsi betegség pusztító uralmának gátat vetni iparkodnak. S ha már egyeseknek avagy egész testületeknek ilyenmő törekvése dicséretreméltó még az esetben is, midőn az jó szándéknál egyébnek nem mondható a latin közmondás szerint: „Si desunt vires, tamen laudanda voluntas“: mennyivel több elismerés babérja illeti meg e nemes emberbarátokat, hogy ha jóakarató törekvéseikkel tudományt párosítanak? Tudományt — mondjuk — melynél fogva az erkölcsi betegség mivoltát, természetét feltárják, annak a multban hátrahagyott nyomaira utal-

nak korszakról korszakra: fejlődése és elmérgesedésének okait kifürkészik; az a körül támadt skrupulusokat eltávolítják, az ellenvetéseket megczáfólják, és, miután így a veszedelmes bajra vonatkozólag a diagnózist megcsinálták, előírják a gyógyszereket, melyeknek hatása biztos, elmaradhatlan.

Ily tudós, nemes emberbarátnak mutatta be magát a hazai intelligens közönségnek Séda Ernő úr fent jelzett munkájában, melyben önzetlen szeretettel az igazság s élénk részvétellel a szerencsétlen öngyilkos embertársak iránt egyfelől, másfelől nemes haraggal eltelve azok ellen, kik tudva és akarva, vagy a főbenjáró ügygyel mitsem törődve, az öngyilkosság járványának tág kaput nyitnak, — ugyanazon erkölcsi fekélyt a ker. társadalom testén bonczolgatja vallási, bölcsészeti s egyéb szempontokból, hogy undort keltsen e bűn ellen azokban, kik tudva, s elozlassa a tudatlanság vastag felleget azoknak szellemege-ről, kik együgyűségből vagy elfogultságból azt elkövetni hajlandók: de meg azért is, és talán főleg azért, hogy figyelmet költson azon körökben, melyek első sorban arra hivatvák, hogy a rendelkezésükre álló törvényhozó hatalomnál fogva e bűn növekedő árjának gátat emeljenek, valamint az egyházi hatalomnak erre tartozó üdvös szándékát s netaláni újabb intézkedéseit valószínűsíteni, illetőleg testvéri egyetértéssel foganatosítani törekedjenek.

Hogy e vészkiáltás és segélyhívás szózatát minél alaposabban indokolja szerző: meghatározásait, tárgyalását, okadatolásait, lehozásait stb., nem röpirat, hanem tudományosan rendszeresített terjedelmes munka keretébe zárja, melynek vázlatát a következőkben adjuk.

A munka 5 részből áll, melyek egyenkint több-kevesebb fejezetre oszlanak.

Az I. részben szerző az élet fogalmából és becséből, valamint az avval járó kötelemkből kiindulva, meghatározza és felosztja az öngyilkos-

ságot. Az élet, főleg a ker. hit szemüvegén át nézve, súlyos kötelességgel járó valóság, mely után a boldog valóság, tartós örömeire ébrednek fel az igazak. Aki sulyt fektet az életnek ily fogalmára; aki az avval járó kötelemeket meltá-nyolni tudja, öngyilkossá nem lehet. Ez igazság vörös fonalként vonul végig SEDA munkáján. Ez az alap egyúttal, melyre műve épületét rakja. (1—54. l.)

A II. rész az öngyilkosságról szóló tanokat tartalmazza az emberinem legrégebbi múltjától fogva manapig, vagyis azt, hogy miként fogták fel egyes népek s ezeknek egyes kimagasló bölcsői az élet titkát; miként oldották meg azt s minő gyakorlati lehozásokat eszközöltek abból? Helyet foglalnak itt 1) a zsidók, 2) a pogány népek; nevezet szerint: a hinduk, chinaiak, japánok, arabok, törökök, perzsák, tatárok, az amerikai, afrikai és ausztráliai néptörzsek s kiváltképen a görögök és rómaiak. A zsidók — erre megy ki röviden szerző helyes ítélete — hitből ismerték az élet becsét s az abból folyó súlyos felelősséggel járó kötelemeket; de mihelyt a hit égő szövetnekét a pogányság csapodár tévedéseinek szele eloltá: az élet tiszta fogalma is elhomályosodott s ennek folytán öngyilkossági büntények közöttük is felmerülének. A pogányok pedig, minél közelebb állanak azon ősforráshoz, melyből a helyes erkölcsi fogalmaknak alapul szolgáló igazságokat merítették: annál tisztultabb az élet fogalma is és azon kötelesség tudata, melyet kiki az életadó Istennel, az embertársakkal és saját önmagával szemben leróni tartozik, — és megfordítva. Ami pedig végre a görög és római bölcsészeket illeti, szerző buvárlatai végén azon örvendetes eredményre jut, hogy azok is — a romlott szívű stókusokat és Epikur nem annyira elv- mint inkább élv-társait kivéve — mérő spekulatív útján többé-kevésbé belátták, hogy az öngyilkosság ép oly oktalan, mint jogtalan merénylet Isten és az emberek ellen. Kiváló főleg azon részlet, hol szerző Sokrates tanát és halálát ecseteli. (55—172. l.)

Ugyanazon II. részben folytatólag az öngyilkosság tana van vázolva a kereszténység megalapítása óta Hartmann és Schopenhauerig. Krisztus, mint minden, ugy az élet titkát is feltárta tanítása, halála és feltámadása által: az élettel járó kötelemeket megállapította, melyek hű teljesítése kizárja az öngyilkosság lehetőségét. Krisztusnak és az apostoloknak erre vonatkozó tanát szeplőtlenül őrizi és magyarázza az egyház tanítói által, úgy hogy ezek meg az Úr tanítása közt teljes összhang van mindenkor. Ha pedig egyes eretnek felekezetek és tévitanítók kezdet óta maig; vagy egyes bölcsészek a ker. acrában is az öngyilkosság bűnének kedveznek vala elméletben és gyakorlatban: úgy e különös jelenség ugyanazon okokra viendő vissza, melyekből hajdan a hibás pogány-bölcselmi rendszerek

származtak: a tudatlanságra t. i. és erkölcsi romlottságra. Valóban, legtöbb esetben — úgy tapasztaljuk, — hogy az öngyilkossági bűn utolsó láncszem a bűnök hosszú láncolatában! (172—238. l.)

A III. részben a különböző tanokból folyó fontosabb tételeket világítja meg szerző; a korszerű kételyeket eloszlatja s az ellenvételeket megczáfolja. Minden egyes ide tartozó fejezet arról tesz bizonyosságot, hogy szerző nemcsak önmagával van tisztában a tárgy iránt, hanem hogy ugyan-azt másokkal is közölni tudja egyszerű, világos, gyakorlati és mesterkéletlen modorban. Kitűnik e nemből kiváltképen az 1, 3 és 4. fejezet. (239—303. l.)

A IV. részben az öngyilkosság okaival ismerkedik meg az olvasó, melyeknek ügyes csoportosítása kiváló figyelmet érdemel. Az így különféle okokból eredő öngyilkosságnak következményei sem kerültek ki a gondos szerző figyelmét. (304—421. l.)

Az utolsó V. rész végül, az öngyilkosság óvszereit határozza meg, melyek az öngyilkosságot szülő okok természetének többnyire megfelelnek. Ily óvszerek: az észszerű nevelés, a valódi cultura terjesztése, a közérkölesiség emelése, a sajtó ellenőrzése, az egyéni kihágások el-lensúlyozása stb. stb.; egyszóval a vallás azon orvosság, melyből az öngyilkossági bűnnek, ez erkölcsi pestisnek gyógyulása sikeresen várható. Ha a vallásnak áldásos hatása alatt fog állani az iskola, a törvényház, a családi kör, a közélet, az egész társadalom: akkor bizton remélhetjük, hogy meg fogunk szabadulni korunk szörnyetegétől — az öngyilkosság iszonyú mérvű gyarapodásáról. Az eltévedt — mert vallástalan — korszellem halni tanítja az embereket: de ha az új nemzedék vallásos regenerációja bekövetkezik majd: akkor a halni vágyók meg fogják tanulni, hogy miként kell czélszerűen élniök! (422—480. l.)

Ime ez a kitűnő gonddal összeállított nagy terjedelmű munkának vázlata, melyből annak logikailag helyesen kombinált rendszere, ügyes beosztása és gazdag, maradó becsű tartalma is ki-világlík. A könyv tartalmából kiveheti az olvasó azt is, hogy tudós szerzője a tárgyahoz megkivántató fő- és mellékforrásokat nemcsak ismeri, hanem azokat körültekintő műérzékkel fel is tudta használni a szolgálai átirás gyanuja nélkül: ami munkájának kétségkívül önálló jelleget kölcsönöz. Ez önállóság főleg ott nyilvánul, hol különböző, néha ellentétes nézetek felett mondja ki ítéletét: mert úgy mondja ki azt, hogy abban teljesen megnyugodhatunk. A mű alaki része is általában véve kifogástalan: a nyelv — itt-ott egy pár so- lecismus kivételével — tiszta magyar. Az irány komoly s mégis kedves: tömött s mégis világos: választékos s mindamellet könnyű, gördülékeny. A kiállítás is a maradó becsű munkához méltó minden tekintetben. Valóban örülünk, hogy sze-

gény magyar theol. irodalmunk e művel, s a tehetséges magyar írók rövid névjegyzéke egy névvel — SEDA ERNŐ NEVÉVEL — ismét gyarapodott.
x—y.

Váry Gellért. Huszonöt év a kegyes-rend irodalmi életéből. (1850—1875.) Irta Váry Gellért, kegyes-rendi tanár. Vác. 1878.

„Clarorum virorum facta moresque posteris tradere, antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus, quamquam incuriosa suorum aetas omisit“ . . . (Tacit. Agric. c. 1.)

Ha a kötelesség lelkiismeretes teljesítése mindenkor érdemül tekintendő, annál nagyobb érdemül kell tekintenünk azt, ha valaki az ügy szentségétől lelkesítve a kötelesség által megszábotott határokon túl is dolgozik, munkál és fárad. Igaz, hogy kevesen vannak, kikről ezt elmondhatjuk; de az, hogy mindig voltak olyanok, kik e keblökben élő szent-tűzet soh' sem hagyák kialudni, csattanósan bizonyítja nemünk magasb, fensőbb hivatását. Sőt többet mondunk, mindnyájan érezzük, hogy még akkor is, midőn egyébként lelkünk mintegy kiégett fenyéreként csak meddő talajául szolgál a nemesebb eszméknek, fel-fellobban olykor keblükben a vágy: a nem-köznapai lelkek útján föl a magasba, a tökélyeshez, az istenihez emelkedni. Ez az emberiség nemes-levele, mely kétségtelenné teszi fölényünket minden földi teremtmény fölött; mert megbizonyítja, hogy ha egyik-másik állat az ő kifejtett műösztonével valóban csudálkozásunkat kelti fel, maga az ember az ő testi lelki tehetségeinek szervezetében, működésében, az ismeretek mezején tett nagy haladásunk daczára, egy megoldatlan feladvány, rejtvény, titok, csuda.

E nemes-levél azonban, melyre öntudatunk nyomta a haladás-, a tökélyvágy pecsétjét, még nem érdem magában véve: érdemmé csak akkor válik, ha arról ama vágyunk nemes tettekben nyilvánult megtestesülése lesz leolvasható; fokozódik pedig ez érdem, ha e tettekben felül, melyekre az erkölcsi törvényben gyökerező rendeltetésünk kötelez, erőnkhez képest valósítani igyekezünk azt, mi nemes, nagy és dicső.

Ily úton kiérdemelt nemes-levelet mutat fel az a 68 lapra terjedő füzet, mely a magyar kegyes tanítórendnek 1850—1875-ig, tehát 25 évnyi irodalmi munkálkodását mutatja be a hazai olvasó-közönségnek. Igaz, nem valami világraszóló munkálkodás ez; de ha tekintetbe vesszük, hogy a tanári álláshoz kötött igények fokozódása, a papi és iskolai teendőkkel elfoglaltsága mellett is — mellözve főkép e 25 évnyi időszak elején fölmerült akadályok zsibbasztó, nem egyszer tétlenségre kényszerítő hatását — „137 alkalmi költeményt, 115 programmi értekezést, 117 tankönyvet, 63 tudományos és egyéb művet, 543 folyóirati cikket,

vagyis kerek számmal véve 1000 darab kisebb-nagyobb nyomtatott művet szolgáltatott be a m. kegyes tanító-rend a hazai irodalom közkinestárába“ (Váry, Huszonöt év... 8. l.): annál nagyobb méltánylást érdemel; mert e munkálkodás nem vagy legalább kevésbé az anyagi haszon megszerzésére, a meggazdagodásra vagy egyéb mellékcéllok elérésére irányzott vágyban, mint ez napjainkban szokás, hanem azon forró kívánságban találja alapját: erősödjék, emelkedjék szellemi, erkölcsi, vallási műveltségünk, szóval: „virágozzék a magyar hazája!“

Ezen, mind irodalomtörténeti, mind bibliographiai tekintetben becses kis füzet utmutatása mellett szerzünk magunknak tájékozottságot az iránt, mikép érvényesült a kegyes t-rend munkássága öt irányban, u. m. az alkalmi költészet, a programmi értekezések, a tankönyv-irodalom, a társadalmi tudományok és a hirlapok-, folyóiratokban munkálkodás terén.

Sok tanuságos és tanulságos dolgot tartalmaz e derék művecske, melyekért midőn a szerzőnek őszinte köszönetet mondunk, szabadságot veszünk magunknak csupán igazság iránti szeretetünk kitüntetése végett egy pár megjegyzés nyilvánítására.

Szerzőnek a latin irodalmi tevékenység, illetőleg alkalmi költészetéről szólóban mondott abbéli nyilatkozata, mintha az „a lejárt gondolkodásnak elhaló visszhangja“ (Id. m. l.) gyanánt volna tekintendő, véleményünk szerint csak bizonyos és korlátolt érteményben vehető; annál is inkább, mert nem tehetjük fel, hogy a kegy. t. r., mely mint a humanismus egyik kitünő képviselője annyi jeleset mutatott fel a multban, hűtlen legyen ezirányú munkásságához. Már pedig ebből az következik, hogy amaz állítás, mely szerint ha nem is lehet tagadnunk e tevékenységi tér munkásainak megfoglyatkozását, a jövőre ugy minden megszorítás nélkül nem alkalmazható. Nem hagyhatjuk szó nélkül azon általános állítást sem, miszerint: a 16-ik századbeli reformatio ellenében bekövetkezett vizsgálhatóság folyamában a Jézus-társaságiakat mondja „a hazai tudományok körül mutatókozó latinság indokainak.“ (U. o. 13. l.) Felednünk kellene a nagy Pázmányt s az ő iskolájához tartozó Káldyakat s mindazokat, kiknek neveit Ipolyinak nemrég megjelent „Veres-marty élete“ c. munkája után kegyelettel említi fel irodalmunk Kliéja, ha szerzőnknek ez állítását minden megszorítás nélkül el akarnók fogadni.

Ha már, mint napjaink eseményeinek szerény, de szorgos vizsgálói, bátrak vagyunk kétegyünknek adni kifejezést olyan nyilatkozatokkal szemben, hogy „ez időszak alatt forrtak ki magukat azon elvek, melyeket Széchenyi István a nemzet jövőjének

biztosítéka gyanánt még a harminczas és negyvenes években hintett el: „korszak ez, a magyar nemzet életében, melyhez régi multunkból csakis azt hasonlíthatjuk, midőn szent István a pogány magyarságot kereszténynyé változtatta“ (U. o. 7. l.): tesszük ezt nemcsak azért, mert meg vagyunk győződve, hogy valamint a 48-iki gyászos napokat kikerülhettük volna Széchenyi nyomdokainak követése mellett, úgy most sem kellene jobbainknak aggódo lélekkel nézniök nemzetünk jövőjébe, ha a „legnagyobb magyar“ kiforrott elvei képeznék államhajónk biztos irányát; hanem azért is, mert a megczófoltatás félelme nélkül merjük állítani, hogy ez állítólag sz. Istvánéhoz hasonló korszak épen a mi első szent királyunkat jellemző államalkotó nagy tulajdonokban szenved leginkább hiányt.

Nem tagadjuk mi azt, hogy Széchenyinek a „Stadium“-ban és egyéb műveiben lerakott eszméi, elvei közül igen sok megtisztult, kiforrott alakban, minőségben vert gyökeret nemzetünk életében; de a bajok után, melyek máshol épen az ő elveinek nem követése miatt nehezdedtek és nehezdednek ránk, s melyek fájdalom! érezhetőleg tesznek bizonyosságot elveinek kiforrását akadályozó viseletünkről — lehetetlen a fennebbi állítást teljes érvényében elfogadnunk.

Azt sem tagadjuk, hogy e korszak mutat fel jeleket, melyek a sz. Istvánéhoz hasonlóságot bizonyítják: de mert ugyanannyi, sőt még több dolgot, oldalt, irányt tudnánk elésorolni, melyek a köztük levő ellentétet mutatják, ama hasonlítás oly tágkörű, mondhatni, korlátlan általánosságban biztos megállásra nem számíthat.

Azon állítást is, miszerint e korszakban a kegyes t. r. részéről „akár egyik, akár másik irányzat a régibb idők irodalmi tevékenységét mind érték, mind mennyiség tekintetében rettenetesen felülmuló összeget tár elénk:“ (U. o. 8. l.) addig, míg az e téren uralgó homályt az alapos kutatás világa el nem űzi, bátrak vagyunk egyelőre vérmesnek vagy legalább korainak tartani.

Igaz, a nagy Révayhoz hasonló szellemek ritkák, de ez egyre való visszaemlékezés is szükségességét érezteti velünk annak, hogy meggondoljuk Horáczezal: „Quid valeant humeri, quid ferre recusent!“ Bár csak örömmel tölthetne el bennünket, ha a fennebbi állítás, minden részében érvényesülne; azonban ha figyelmen kívül hagynók is azt a körülményt, mely szerint nemcsak a „laudatores temporis acti“, hanem a „laudatores temporis praesentis et futuri,“ is jogosult szemrehányásnak, hogy ne mondjuk, vádnak lehetnek tárgyaivá: annál kevésbé szabad ítéletünket elhamarkodnunk; mert alapos okunk van

hinni, hogy a kegyes t. r. történetírója. — tudunkkal ft. Csaplár Benedek úr — ki amily lelkiismeretes a kutatásban, ép oly megfontoló az ítélemben, ez irányban is kalauzólo delejtűt fogadni kezünkbe. Azért csak „festina lente!“

Csak az zavarta e különben igen nagybecsű munkának olvasásában talált élvezetünket, hogy a kezeltettek, fölszenteltetett, tekintetett stb. helyes kifejezések helyett a talán sajtóhibából származott, de helyeseknek nem tartható kezelődtek, fölszentelődött, tekintődött stb. alakokra bukkantunk.

Végül, midőn a szerzőnek fáradságos, de sokszor gyümölcsöző munkálkodásáért, melylyel nemcsak a kegyes tanítórendnek, hanem irodalmunknak is szellemügyét ez ismertetésünk tárgyául szolgált tanulmánya által előmozdítá, őszinte köszönetet mondunk: mind egyházunk, mind hazánk érdekében azt kell kívánnunk, hogy a k. t. rend a vallás, tudomány és nevelés emelésére mennél szebben virágozzék, vagy — szerzővel szólva — „jöjjön el az állapot, hogy egy másik huszonöt év lejártá után a rend ne csak ezer, hanem két vagy három ezer darab nyomtatott magyar munkával álljon azon szent tűz körül, mely a haza oltárán és a szívek szentélyében égni ne szűnjék meg sohase“. . . (U. o. 68. l.)

(4+6.)

Perin Károly. A keresztény társadalom törvényei.

Magyaritá a budapesti központi növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája. — Az iszonyu eszmezavarban, mely, ugy az elméleti, mint a gyakorlati téren napjainkban oly nagy mérvet öltött: midőn minden tévely jogosult és védelemre talál; midőn a forradalmi szellem, a társadalomból Istent kizárni törekszik; midőn a jogot, igazságot, fölveikben akarják megváltoztatni, s vakmerő kezekkel felforgatni a társadalom azon alapköveit, melyeket Isten rakott le: lehetetlen el nem ismernünk korszerűségét és hasznosságát egy oly műnek, mely a társadalmi kérdéseket biztos, minden emberi tévedéstől ment irányban és alapon: a keresztény tan szellemében fejtegeti s azokat ennek isteni fényével megvilágítja. Valóban, csak a katholicismus változatlan elveinek világa mutat helyes utat azon roppant terjedelmű s nagy fontosságú kérdések megoldásához, melyek az emberi gondolkodásnak, értelem- és ítéletnek megmérhetlen tért nyitnak, melyek nagy világosság csalékony látszatával bírnak, melyeket az emberi felfogás ezer és ezer módon értelmezhet. Hogy az ily tárgyak fejtegetésénél, mily könnyen tévedhet még az óvatos és a ker. tan nyomain járó tudós is: bizonyítja legközelebb a tudós Audisio vaticáni kanonok példája, kinek Perin e művéhez hasonló, „Della società politica

e religiosa“ című műve, néhány téves állítás miatt az Indexbe került; ki, mellesleg megjegyezve, az itéletnek magát alá is veté. Perin e műve teljes összhangzásban áll a katolikus tanal; bizonyítja ezt legjobban IX. Pius pápa dicsérő levele, melylyel a tudós szerzőt és művét 1875-ben kitünteté. E levél, Pelletier: „Essai theologique sur le catholicisme liberal“ című munkájában olvasható.

Perin műve két részből, vagy öt könyvből áll. Az első rész, a társadalom eredetét, hivatását, lényeges föltételeit és különféle alakjait, u. m. a családot, törzset, államot fejtegeti; a második, a társadalom politikai intézményeivel, s a népek egyetemes társadalmi törvényeivel foglalkozik vonatkozással a közjogra, békére és háborúra. A társadalmat és törvényeit Istentől származtatja. A társadalom, két legfőbb tényezőjének az igazság és szeretet törvényét tartja, ezeknek összhangzó, ker. értelemben vett alkalmazása eszközi az emberiség haladását, mit a modern democra-tia a személyes érdekek előtérbe tolása által igyekszik elérni. Minden törvényhozás- és igazságszolgáltatásnak a szeretettől kell áthatva lennie. A történelemre s a tapasztalásra hivatkozással fejtegeti, hogy az Isten nélküli államtudomány, a rationalisticus pogány absolutizmus, mily veszélyes nemcsak a társadalom-, de az egyes ember jogaira is; hogy e tan szerint az állam minden; e tan előtt megsemmisül minden jog és szabadság; e pogány állambálynak áldozatául esik a család joga, az egyének élete, s az ember, midőn ezen elméletet elfogadja: önmaga kovácsolja rablánczait s a Teremtő atyai fenségét elutasítván, inkább akar engedelmeskedni az embernek, mint Istennek. Az emberi szabadság, a despotismus ellenében, csak Istenben bírja leg-hatályosabb oltalmát. Kimutatja, hogy Isten nélkül nincs állandó hatalom, törvény és haladás. A Machiavelli- s Rousseauféle haszonleső, erkölcs-telen államtheoriákról azon magaslatoakra emelke-dik, hol a ker. szeretet és igazság örök napja világít. Az isteni s emberi törvények vizsgálatá-nál, elveit, a szentírás után az egyház legnagyobb tekintélyére: aquinói sz. Tamás Summájára építi. A tulajdon-, család- és munkakérdéseknél meg-állapítja azok helyes értelmét; éles bonczkés alá veszi a Proudhon-Fourierféle forradalmi elveket, s ezek veszélyeit, amazok előnyével és fenségével összehasonlítja. Az egyes pontok közül kiemeljük az állam és családról, a házasság saecularisatió-jának következményeiről és a hagyományról szóló részt. Ez utóbbi pontban, a hagyomány fontos-ságáról és szerepéről a népek életében, viszonyá-ról az emberi természethez, sok érdekes igazsá-got mond s a hagyományt a szabadság és hala-dás alapjának tartja. „Ha a népek szabadsága csak a törvényből ered és nem támaszkodik tisz-teletreméltó tényekre: ha nem mentek át az er-kölesökbe és szokásokba, akkor veszendő, mint a

papir, melyre az irva van.“ (210. l.). Es a mo-dern szabadelvűség mily keveset törődik a létező viszonyokkal, főleg a vallásiakkal, mily könnyen feláldoz mindent a divatos elméletek kétes és legtöbbször káros sikerének! Röviden: az egész mű összefoglalata a politikai s társadalmi kérdé-seknek, milyenek a szabadság, isteni, emberi tör-vény, igazság, tulajdon, társulás, rend, alkotmány, nemzeti képviselő, királyság, caesarizmus stb. Perin mind e kérdéseket kat. tan szerint oldja meg, szerinte a társadalom törvényei: a ker. hitélet törvényei.

A mi magát a mű szerkezetét és irányát il-leti: eszmemenete, főleg a mű első felében, na-gyon elvont; meghatározásai néhol nem kielégi-tők. Általában előnyére válnék a műnek, ha, fő-leg az érvelésben, realisabb irányu volna. Kife-jezéseiben áradozó; egyes mondatokban keresni kell az értelmet, s habár a szerző francia, irá-lyában sok van a német bölcsészéből. E tulaj-donok miatt a mű olvasása kissé fáradszó; külön-ben nem is annyira szellemi élvezésre, mint ko-moly egyházpolitikai tanulmányra alkalmas jog-tudományi munka az.

A pesti növendékpapság egyházirodalmi is-kolája e 260 lapra terjedő mű fordításával, mint munkálatai negyvenedik folyamával lép a nyil-vánosság elé. A fordítók megérdemlik a dícsé-retet, hogy e felette nehéz irányú, magas röptű munka fordítási nehézségeivel általában véve szép sikerrel megküzdöttek. Bizonyára sok helyen küz-deniök kellett, hogy megtalálják a legalkalmasabb szót, a legjobb mondatszerkezetet, főleg az ere-detiben is homályos és elvont értelem kifejezé-sére. E körülmény azonban nem tart vissza min-ket attól, hogy a fordításra, néhány részletes megjegyzést tegyünk és rámutassunk egy-két, bár jelentéktelennek látszó fordítási tökéletlenségre. Így pl. a roszt szórend- és mondatszerkezetre a 7 lapon: „Szoros függésben egymástól élünk, a legcsekélyebb dolgok ért úgy, mint a legnagyobbak ért, az erkölcsi rend ért úgy, mint az anyagi ért.“ Helyesebben: mindnyájan szo-ros összeköttetésben élünk egymással, a legcseké-lyebb dolgok ra nézve, úgy mint a legnagyobbakra stb. Az ás és, at et képzőragok közt itt-ott jó lett volna a különbséget megtartani; az előbbi cselekvőségi állapotot, folyamatban levő cselekvést, a másik a cselekvés eredményét fejezi ki. A 195 lapon: „A modern államban azon irány uralkodik, hogy minden társulást . . . függővé tegyen azon nagy politikai társulástól, (az államtól) melyet ő maga (az maga) kép-visel.“ A társulás szó az előbbi helyen jól van használva, de az utóbin nem, mert az állam nem társulás, hanem társulást. Vagy a 195 lapon: „Ők csak egy társulást akarnak: az álla-mot;“ a 196 lapon: „A mult század végén Eu-rópa bővelkedett oly társulásokban“ stb. stb. Igaz, hogy a németben mindkét fogalom ki-

fejezésére Association használtatik; de maga a szöveg megmutatja, mikor kell azt társulásnak, mikor társulatnak fordítani. Ha e két képző használatában a különbségre nem is fordítunk most már oly gondot, mint régebbi íróink, legalább ott ne tévesszük össze azok használatát, a hol az szokatlan, vagy rosszul hangzik. A viszonyragok kihagyásánál csak kevés helyen használtatik a kihagyási jel: az „inkáb“ „legaláb“ egy b-vel használata pedig, főleg a mű közepén oly gyakori, hogy sajtóhibának alig tekinthetjük. Néhány helyen germanismust is találunk pl. „Az emberek tévedései még mindig megvannak;“ a 194 lapon: „Valamennyi társulás közül az államé teszi magát legelőbb észrevehetővé;“ vagy a 229 lapon: „a mormonok prófétája, ki egy nélnél többen hasonlít az izlam prófétájához“ (mehr als eine Aehnlichkeit gemein hat.) e. h. ki több tekintetben hasonlít stb. A tárgymutató névmás helyett személyest is használnak, pl. a 180 lapon: „Az ókor pogányságának, miután neki (e. h. annak) . . . csak hamis fogalmai voltak;“ vagy a 186 lapon: „Az embernek joga van azon tárgyak elsajátítására, melyeknek nincs tulajdonosaik . . . hogy fölöttök (e. h. azok fölött) rendelkezék.“ stb. Néhol az értelem rovására nagyon szabadon járnak el pl. a 339 lapon: „mert nincs nyomasztóbb szolgátság, mint a melyre a népek az alszabadság büntetlensége által jutnak.“ Németül: „denn eine schlimmere Knechtschaft gibt es nicht, als die, welche den Völkern unter einem Regime auferlegt wird, das die Freiheit des Schlechten und seine Straflosigkeit sanctionirt.“ Vagy a 191 lapon: „A közös kiengesztelődésben, a gazdag, őt a szegénnyel egybekötő kötelezett-

ség által, a szegénység sorsa fölötti részvétet önkénytelen, vagy kényszerítve fejezi ki.“ Jobban: „A gazdag, a közös bűnhődés miatt (mely t. i. az eredeti bűn következtében, mindenkit közösen terhel, gazdagot és szegényt), a szegénység viszontagságaiban, őt a szegényhez fűző közösségnél fogva, önkénytelen vagy kényszerített részvét által osztozik.“ Ilyen van a 82 és a 229 lapon is. Pár sor elhagyást 3 helyen találunk: a 7, 10, 23 lapon, és két jegyzetet.

A fordítók, e hiányok feltüntetését ne gancsokodásnak, hanem azon jóakaró figyelem kifejezésének tekintsék, melyre irodalmi törekvésüket méltatjuk. Ez által csak serkenteni akarjuk őket arra, hogy, mint olyanok, kiknek ezéljök első sorban az önművelés, kiadványaikat, melyek ezen önművelésnek mintegy sikerét képezik, minél nagyobb tökélyvel állítsák ki. De tesszük ezt irodalmunk érdekében is. Vajha nyelvészeti kritikánk nagyobb szigorot alkalmazna a sok fordítási botlásokkal, rossz kifejezésekkel szemben, melyek nemcsak a hírlapi, de a tudományos irodalom terén is, nyelvtani szabályainkat mellőzik, nyelvünk fejlődését és tisztaságát megrontással fenyegetik. Távol van tőlünk, hogy a felhozott néhány tökéletlenség miatt, melyeket 620 lapból halásztunk ki, e művet is az ily fordítmányok közé sorozzuk. Állítunkat nem a központi növendékpapok e munkálatával, hanem a magyar tudományos akadémia könyvkiadó bizottságának megbízásából kibocsátott fordítmányok bemutatásával lehetne és kellene igazolnunk.

A mű kiállítása díszes; nyomtatott a „Hunyadi Mátyás“ intézetben; ára 3 frt. Lipovniczky István nagyváradi püspöknek van ajánlva.
—k. —n.

Könyvészet.

- BOSIZIO, A., Die Geologie und die Sündfluth. Eine Studie über die Urgeschichte der Erde. Gr. 8-o (Mainz. Kirchem.) 5 ft. 85 kr.
BRUGSCH-BEY, H., Dictionaire géographique de l'ancienne Egypte. (Leipzig. Hinrichs.) 16 ft. 20 kr.
BRÜCK HENRIK. A keresztény egyháztörténelem kézikönyve. Irta Dr. B. H. mainzi theol. tanár. Többek közreműködésével fordította Zimandy Ignác, okl. kir. főgymn. tanár, sz. széki tanácsos, törökbálinti pleb. Budapest 1877. I. II. kötet. I. kötet ára 2 ft.; II k. 2 f 40. Jövő számunkban tüzetesebben ismertetjük.
BURCKHARDT, J., Die Cultur der Renaissance in Italien. Ein Versuch. 8-o. (Leipzig. Seemann.) 2 ft. 93 kr.
CHILKO LÁSZLÓ. A debreczeni r. katolikus egyház vázlatos története. Irta Ch. L. nagyváradmegyei l. sz. áldozár. Debreczen, 1877.

S. r. 78. lap. E vázlatos művecske egyelőre csak kézirat gyanánt van kiadva. Huzly Károly, nagyváradi kanonok s debreczeni plebános, ottani lelkeszsége negyedszázadós örömmünnepe emlékére.

- FLEGLER S. A magyar történetírás történelme, és Sayous E. A m. történelem kutforrásai. (Bpest.) 60 kr.
HUREL, ABBÉ A. Flavia. Scenen des chistlichen Lebens aus dem vierten Jahrhundert. 8-o. (Münster. Theissing.) 1 ft. 63 kr.
KRASSY FELIX. 100 jó tanács egy baj ellen. (Mixture gegen Todesangst) Képekkel. A katolikus magyar nép számára Stolz Albán után Krassy Felix, az „Egri egyházmegyei irodalmi egyesület“ működő tagja. Eger, 1877. S. r. 154. l. Ara 60 kr. — Addig is míg jövő számunkban bővebben ismertetjük, ajánljuk e jeles munkát t. olvasóink figyelmébe.

LAUSER, W., Geschichte Spaniens von dem Sturz Isabellas bis zur Thronbesteigung Alfonsos. 2 Bde. 8-o. geb. (Leipzig. Brockhaus.) 7 ft. 80 kr.
 LÁZÁR GYULA tr. Az Ozmán uralom története Európában. 2 kötet. (Bpest.) 4 frt.
 LINSÉNMAJR A., Entwicklung der kirchl. Fastendisciplin bis zum Concil v. Nicäa 8-o. (München. Stahl.) 1 ft. 63 kr.
 MONUMENTA Diplomatica comitatus Békésiensis. Összegyűjt. Haan L. és Zsilinszky M. (Budapest.) 2 ft. 40 kr.
 PETERS J., Der heilige Cyprian v. Karthago. Bischof, Kirchenvater und Blutzuge Christi. in seinem Leben und Wirken dargestellt. gr. 8-o. (Regensburg. Manz.) 5 ft. 20 kr.

RANKE L., v. Engl. Geschichte vornehmlich in 17 Jahrh. 8-o. (Leipzig.) 3 ft. 25 kr.
 ROHRBACHER'S Universalgeschichte der kath. Kirche. 15 Bd. in deutscher Bearbeit. von Dr. Adolf Franz. — 20 Bd., in deutscher Bearb. von Dr. P. Beckmann. gr. 8-o. (Münster. Theissing.)
 WIESER JANOS. Ember és állat. Népszerű tudományos előadások az ember és állat közötti lényeges különbségekről, tekintettel a Darwinféle leszármazási elméletre. Irta W. J. a cs. k. innsbrucki egyetemen a bölcsészet-theologiai előismerettan ny. r. tanára. Fordította a sz. Istvánról nevezett esztergomi ősrégi papnövelde magyar egyházirodalmi iskolája. Esztergom, 1877. 8. r. 169. l. Ára?

Irodalmi vegyesek.

Mindszenty Gedeon

meghalt 1877. jun. 5.

Könyvet és koszorút! . . .

Mindszentyt korán elvesztettük. A közvesztesség fájdalmát a közös együttérzés nem enyhítheti, sőt neveli. Veszteségünkben enyhületet nem kereshetünk, nem nyújthatunk. Csak könyezünk.

A kihavadt élet mindannyiunknak világított. Nincs itt helye és ideje, hogy annak egyes sugarait a bírálat prizmáján ragyogtassuk keresztül.

Nem soroljuk fel életadatait; Mindszenty nevének joga volt s van arra, hogy ez adatokat ismerje már mindenki.

Nem szólunk a hatásról, melyet fellépése, irodalmi működése keltett. A Mindszenty-iskola — állíthatjuk — nem indokolatlan, pusztá nevezet. Nem lép diestelen nyomokba, ki költészetének követője lesz.

Nem jellemezzük a szellemet, a szívet; ott lángol az, ott dobog az műveiben.

A papnak, az embernek, a jóbarátnak emléke a szívekben él. Szívünk beszélne róla. — de szavát elfojtja a sír, mely fájdalmat, elnémitő fájdalmat fakaszt; s a kialudt életnek fényét, dicsőségét elfátyolozza könyező szemünk előtt gyászával. . .

Mindszenty fájdalmat, dicsőséget hagyott vissza.

Nem tagadhatja meg tőle, sírjától, senki — a könyvet és koszorút.

— Az egri egyházmegyei irodalmi egyesület választmánya által, mult hó 19-én tartott üléséből röviden a következőket emeljük ki. Elnök fájdalommal jelenté a választmány egyik te-

vékeny tagjának Mindszenty Gedeonnak halálát, s kéri a választmányt, hogy e gyászos esemény feletti fájdalmának jegyzőkönyvileg adjon kifejezést. Ezzel kapcsolatban megemlítjük, hogy az egyesület, az egri temetőben nyugvó Mindszenty sírját díszítő emlékmű felállítását határozta el. A szükséges összeget adakozás útján fogja beszerezni. Az adakozásra való felhívás alább egész terjedelmében olvasható.

Az utóbbi közgyűlésnek az egyesület által megindítandó népies vállalat eszméjét elvben helyeslő, a kivitellel a választmányt felhatalmazó jegyzőkönyvi részlete előterjesztvén, hosszabb, igen élénk és érdekes eszmecsere után határozattá lön, hogy a választmány egy szűkebb bizottságot küldött ki Luga L. Vincze A. Sivampel J. és Párvy S. vál. tagokból állót, mely az ülés folyamában előhozott eszmékre való tekintettel, javaslatot terjeszsen a legközelebbi választmányi ülés elé aziránt: miként lehetne a tervezett népies vállalat kivitelét a legcélszerűbben eszközölni?

Megállapított a kitzendő pályakérdés, s a pályázat módzata; a pályakérdés alább olvasható. Kandra Kabos vál. tag Barkóczy Ferencz egri püspök életrajzán dolgozván, s a mű nagyobb része a rendszeres bírálaton átesvén, szerző megkéretett, hogy munkáját, az egyesület általi kiadhatás végett, mielőbb fejezze be.

— Felhívás Mindszenty Gedeon síremléke ügyében. Minden katolikus kebel érzi ama nagy veszteséget, mely a magyar katolikus irodalmat Mindszenty Gedeon, a koszorús költő, kitünő hitszónok, katolikus egyházunk egyik díszének váratlan halála által érte. Emléke, érdemei, munkái élni fognak mindaddig, míg lesz, a ki igazán tud lelkesedni a katolikus ügy mellett; míg lesznek költői keblek a szépet szeretők; míg lesznek, a kik a keresztény igazságok nagyszerűségét, a mint az Mindszenty szónoki műveiben nyilvánul, élvezni s csodálni megszűnni nem fognak. És mégis érezzük: jó volna, ha ezen érzelmek maradandó kifejezésre találnának; ha ezen közmegegyezőség kiállakot nyerne; érezzük:

igen szép nyilatkozata volna a Mindszenty Gedeon emléke iránti tiszteletnek és elismerésnek, ha a porait takaró hantok felett emlékkő hirdeténe a helyet, mely alatt oly kitünő férfi hamvai nyugszanak; kitünteténe: ki, mi volt Mindszenty nekünk; megörökítené fájdmunkát, érdemei iránti elismerésünket. Sirkő, emlékkő felállítását határozta el f. évi június 19-én az egri egyházmegyei irodalmi egyesület választmánya, melynek a boldogult munkás tagja volt. Az egri egyházmegyei irodalmi egyesület körében foglalja Mindszenty paptársainak, barátainak, buzgó tisztelőinek nagy részét; s Egerben székelvén, a legilletékesebbnek, a legalkalmasabbnak vélte magát, hogy az egri „fájdalmas“-nak nevezett sírkertben nyugovó Mindszenty emléket hirdető sírkő ügyét magáévá tegye, s e czélból Mindszenty barátait, tisztelőit s általán az egész magyar katolikus közönséget adakozásra fölhívja. A begyűlt adományokból emlékkő, sírkő lesz felállítandó, mely, majd ha később mind jobban előtérbe fognak lépni Mindszenty hervadhatatlan érdemei, azt mutassa, hogy voltak, kik már előbb is érezték, tudták, méltányolták, mit vesztek benne, s e meggyőződésüknek a sírkő felállítása által adtak kifejezést. Az egri egyházmegyei irodalmi egyesület választmánya felszólítja tehát a t. katolikus közönséget, a Mindszenty Gedeonnak emelendő sírkő költségeinek fedezése tekintetéből, szíves adományok nyújtására. Az adományok átvételére jónak láttuk első sorban megkérni az „Egri Egyházmegyei Közlöny“ és az egri „Népujság“ szerkesztősegeit. Reméljük, hogy a katolikus lapok szerkesztői szívesek lesznek az e czélból netán hozzájuk küldendő adományokat, az előbb említett szerkesztősegek valamelyikének leendő átadás végett, átvenni. A beküldött összegek nyugtázása az „Egri Egyházmegyei Közlöny“-ben fog történni. Ha az egri egyházmegyei irodalmi egyesület választmánya a beküldött adományok összegét elegendőnek fogja vélni a tervezett emlékmű felállíthatására, a további intézkedésekről a katolikus lapokban fogja értesíteni a kat. közönséget. Kelt az egri egyházmegyei irodalmi egyesület f. é. június hó 19-én tartott választmányi üléséből. Zsendovics József, elnök. Szmidá Viktor, titkár.

— P á l y á z a t. Az egri egyházmegyei irodalmi egyesület a következő pályakérdést tűzi ki: „Fejtessek ki az egyházi szónoklat fontossága korunkban; és jelöltessek ki azon irány, melyben az egyházi szónoklat művelendő, hogy a keresztény hitigazságok, tekintettel korunk tudományos, erkölcsi és műveltségi állapotára a leghelyesebben hirdethet-

tők legyenek.“ A pályadíj 100 frt o. é. Pályázhat minden egri egyházmegyei áldozár. A dolgozat minimuma öt nyomtatott iv. A díj csak abszolút becsü munkának adatik ki. A díjat elnyert munka az egyesület tulajdona, mely annak kiadásáról gondoskodni fog. Az idegen kézzel irt, jeligével ellátott pályamunkák, a szerző nevét rejtő, külsején a jelíget előtüntető, bepecsételt levél kíséretében, 1878-ik évi február 28-ig küldendőek be az egri egyházmegyei irodalmi egyesület elnökségéhez, Egerbe. A beérkezett munkák megbiráltatása után, a pályázat eredménye az egri egyházmegyei irodalmi egyesület 1878-ik évi május havában tartandó közgyűlésén fog kihirdettetni. Kelt az egri egyházmegyei irodalmi egyesület választmányának f. évi június 19-én tartott üléséből. Zsendovics József, elnök.

— Az esztergomi egyházi irodalmi iskola előfizetésre való felhívást közöl dr. Rohling Agoston, prágai egyetemi tanár. „A XIX. század katekizmusza zsidók és protestánsok számára, melyet azonban katolikusok is olvashatnak“ című legújabb művére. E mű szerzője először is világtani érvekkel bebizonyítja az Isten létét, megczáfolja a panteizmust és materializmust. Azután szól az ember rendeltetéséről, kinyilatkoztatás, csoda és jövendölés lehetőségéről. Felhossa a Jézus Krisztusra vonatkozó jövendöléseket, Jézus csodáit; végül az egyház alapítását és ismérveit tárgyalja és pedig egyszerűen, megnyerőleg, folyékonyan. Jóllehet szerző művét zsidók és protestánsok számára írta különösen, miként azt címe is mutatja, mégis a katolikusoknak van az szánva, mert nem egyéb ez, mint egy kis dogmatica, melyben szent vallásunk legnevezetesebb tanai bizonyíttatnak be és pedig oly begyőzőleg, hogy már jobban alig lehet. A mű 8-ad rétet alakban 15—16 ivnyi terjedelemmel folyó év novemb. közepéig fog megjelenni. Ára tömeges partolás reményében 80 kr-ra van szabva. Növendékpapok 70 kr-ért kaphják. A szíves megrendelések szepet. közepéig küldendőek be. Gyűjtők 10 előfizető után tiszteletpéldányt kapnak.

— „Hevesmegye népoktatási állapotának kimutatása“ stb. című, Felber D. István hevesmegyei tanf. tollnok által összeállított statisztikai mű; legközelebb kikerül sajtó alól. Ára 50 kr. Megrendelhető Egerben, a szerzőnél.

Lapunk t. olvasóit kérjük, hogy az „Irodalmi Szemlét“, mint egyetlen kat. könyvészeti szaklapot, körükben ismertetni szíveskedjenek.

TARTALOM:

Tájékozás az akadémia f. évi május 27-iki közülésén mondott elnöki beszéd alkalmából.

Szemle: SEDA ERNŐ „Az öngyilkosság.“
VÁRY GELLÉRT. „Huszonöt év a kegyes-rend irodalmi életéből.“

PERIN KÁROLY. „A keresztény társadalom törvényei.“
KÖNYVÉSZET.
Irodalmi vegyesek.

A megrendelések teljesítésére ajánlja magát **Szolcsányi Gyula**, könyvkereskedő Egerben.

Nyomatott az érseki lyceum könyvnyomdájában, Egerben, 1877.